

Darja Zaviršek (2012)

OD KRVI DO SKRBI

Socialno starševstvo
v globalnem svetu

Maribor: Aristej, zbirka Scripta. 171 strani.

ISBN 978-961-220-082-4.

Knjiga *Od krvi do skrbi: Socialno starševstvo v globalnem svetu* je novo kritičnorefleksivno in angažirano delo ugledne, tudi v tujini uveljavljene profesorice Darje Zaviršek s Fakultete za socialno delo Univerze v Ljubljani. Zanimivo je, da je to delo prvo v Sloveniji, ki se celovito in poglobljeno loteva vselej aktualne, v sodobnosti pa še posebej žgoče tematike socialnega starševstva.

Izjemno zaželeno bi bilo, da bi ta(ka) knjiga izšla že veliko prej! Sama sem recimo pred slabimi tridesetimi leti odraščala v družini, ki je sistem ni znal umestiti, in sem imela zato množico administrativnih težav, toda nikakor ne zgolj teh; posebej pa se mi je vtisnilo v spomin, da nobeden izmed strokovnih vprašalnikov, ki smo jih reševali med osnovnim in srednjim šolanjem, ni predvidel kategorije družinske oblike, v katero bi se mi uspelo umestiti.

Brez dvoma pa se njena vrednost ob sodobnih spremembah družinskih oblik, intimnih partnerstev, sorodniških razmerij, starševskih praks v smeri vse večje pluralizacije še povečuje. In nedavni neuspeh

poskus sprejetja družinskega zakonika (marec 2012) lepo ponazarja, da kljub morda nekoliko večjemu sprejemanju in manjši stigmatizaciji pluralnih družinskih oblik še vedno (in zaradi vse večjega obsega različic socialnega starševstva še bolj) obstaja izjemna potreba po takem delu. Zato izjemoma že na začetku recenzije apeliram na čim več Slovencev in Slovenk – ne samo na člane družin, v katerih je starševstvo (bilo tudi) socialne narave, strokovnjake/-nje iz skrbstvenih, pedagoških, sodniških poklicev, snovalce/-ke in izvrševalce/-ke politik, študente/-ke – da vzamejo to dragoceno knjigo v roke. Tudi diskurz je kljub znanstvenosti dostopen širšemu bralstvu.

Knjiga je sestavljena iz šestih osrednjih poglavij. V prvem (*Starševstvo v dobi zatona zakonske zveze*) avtorica umesti starševstvo v trende, ki jih prinaša sodobna transformacija družinskega življenja. Pri tem predstavi in komentira veliko relevantnih statističnih in formalnopравnih (zakonskih) podatkov – in to v longitudinalni in mestoma tudi v mednarodno primerjalni (nekajkrat celo antropološki) perspektivi. Poleg tega začne že v tem poglavju analizo različnih dejavnikov teh sprememb v gospodarsko razvitih družbah (ekonomskih, tehnoloških, družbenih ipd. – npr. vse manjše število norm in sankcij v zvezi s poroko, razpad rigidnih spolnih norm in dihotomij, razvoj tehnologij na področju človeške reprodukcije). Družina, starševstvo, sorodstvo so predstavljeni kot vse bolj fluidni, dinamični, individualni, procesualni koncepti.

V drugem poglavju (*Od krvi do skrbi*) Darja Zaviršek poglobljeno tematizira sam osrednji koncept in razpravlja o razlogih za glorificiranje biološkega starševstva. Socialno starševstvo definira kot

razmerje med otrokom in staršem, ki temelji na dolgotrajnem, socialnem, ekonomskem in čustvenem odnosu skrbi in navezanosti, znotraj katerega odrasli opravlja starševske funkcije ter ima starševske dolžnosti in pravice. (Str. 31.)

To starševstvo nastane kot formalnopравni odnos, ki ga regulira država (poroka, posvojitev), kot razmerje do otrok, ki izhaja iz intimnega razmerja med odraslimi in je brez formalnopравne povezave (ponekod mavrične družine, ponekod zunajzakonske skupnosti), in kot samodefinitiranje doživetega odnosa iz perspektive otroka, ki odraslega občuti in doživlja kot starša (babice, služkinje, varuške, druge osebe v skupnosti) (str. 32). Slovenska zakonodaja

v celoti gledano ne daje povsem enakih pravic staršem, ki z otrokom niso genetsko oz. biološko povezani. Avtorica opozori, da je to starševstvo obstajalo in obstaja v vseh znanih kulturah (tako v nižjih kot višjih družbenih slojih – seveda zaradi različnih razlogov), dandanes pa je obseg tega starševstva zelo povečan (združene družine, posvojeni otroci, mavrične družine ipd.).

V tem poglavju je posebej zanimiva avtoričina razprava o razlogih za manjvrednost oz. nevidnost tega starševstva v sodobni Evropi, čeprav nobena študija ne kaže, da je biološko starševstvo *a priori* kakovostnejše od socialnega. S sklicevanjem na Goodyja pojasni uveljavljen normativni status zakonske zveze in mitifikacijo biološke zveze med odraslim in otrokom z utrjevanjem krščanske ideologije. Ta je kot odklonske označila družinske oblike, ki ji ekonomsko niso koristile, da bi lahko prišla do družinskega premoženja in imela večji nadzor nad prebivalstvom. Tako je npr. v Evropi prepoved posvojitve veljala vse do 20. stoletja; ponovna poroka je dovoljena le v primeru smrti enega od zakoncev, pri tem pa je bila socialna mati »projekcijsko platno negativnih človeških lastnosti« (str. 42) – da se je ohranjal primat krvne družine pred socialno. Zaviršek hkrati kot »zanimivo« (str. 45) označi krščansko obredno prakso botrstva kot prav tako primera socialnega starševstva – v primeru smrti ali pomanjkanja staršev sta skrb za otroka prevzela boter oziroma botra.

Preostala štiri osrednja poglavja (*Mednarodne posvojitve kot posledica liberalizacije vsakdanjega življenja*, *Socialno starševstvo v globalnih družinah* – to je poglavje o plačanih gospodinjskih in skrbstvenih delavkah iz revnih držav, ki so del globalnih tokov neoliberalnega gospodarstva, *Pripovedi otrok in mladih iz mavričnih družin*, *Ko se pomešajo tekočine: medicinska reprodukcija in socialno starševstvo*) prinašajo sistematične in natančne vpoglede v posamezne vrste socialnega starševstva. Avtorica je predstavila razsežnosti posameznih oblik ter zakonodajne okvire v slovenski in primerjalni perspektivi, predvsem pa velja pohvaliti njeno pronicljivo, subtilno analizo različnih vprašanj, dilem, problemov, ki jih posamezne vrste socialnega starševstva prinašajo.

Posebej bi poudarila opozarjanje, da slovenska zakonodaja ne spodbuja »pravice vedeti« v primeru posvojitve in v primeru medicinske reproduktivne tehnologije oz. je vse prepuščeno presoji konkretnega strokovnjaka oziroma strokovnjakinje. V tem delu je

precejšen poudarek tudi na predstavitvi stereotipizacije, stigmatizacije, patologizacije, nevidnosti, ki so jih (lahko) deležni ti otroci, socialni starši, varuške ipd. – in na ranljivosti. Ta poglavja so na več mestih ganljiva, sploh ker so v njih pogoste dobesedne izjave in pripovedi različnih oseb, na katere se preučevani fenomen nanaša. Citati izhajajo iz avtoričinih že opravljenih raziskav (nekateri podatki so bili tudi že objavljeni, nekateri so prvič podrobno predstavljeni v tej knjigi – intervjuji z otroki iz slovenskih mavričnih družin), iz raziskav drugih (recimo pričevanja otrok Aleksandrink iz knjige Katje Škrli), iz njenih etnografskih zapisov o vsakdanjem življenju, s spletnih forumov. Knjigo popestrijo tudi objavljene fotografije in oglasi.

Naj posebej izrazim navdušenje tudi nad pozornostjo, ki jo avtorica namenja kritični refleksiji o jeziku, in sicer o različnih poimenovanjih, ki kažejo družbeno konstruirano večvrednost biološkega starševstva nad socialnim. Pri tem pa nekoliko preseneča, da knjiga ne afirmira izraza starševanje, ki smo ga v svoja znanstvena in poljudna dela po zgledu angleške besede *parenting* (nasproti *parenthood*) kljub negodovanju lektorjev in lektorice že uvajale nekatere avtorice (recimo Mirjana Ule, Tanja Rener). To delo bi lahko dodatno pripomoglo k uveljavitvi tega, po mojem mnenju za stroko potrebnega izraza. Prav tako je presenetljivo, da avtorica poudari teorijo navezanosti zgolj v poglavju o posvojitvah, v okviru razprave o institucionaliziranih otrocih – pri tem omeni feministične kritike pionirja Bolwbyja, pohvali njegov izjemno pomemben prispevek h kritiki škodljivih učinkov institucionalnega zavodskega sistema – ne pa tudi postbolwbyjevskih dognanj o tem, da otroci vzpostavljajo (za razvoj ključno) varno navezanost z različnimi (dostopnimi in odzivnimi) osebami (nikakor ni nujno, da gre za enega skrbnika/-co oz. biološko mater, kot so namigovala začetne raziskave). Te ugotovitve za nejeverne tomaže ponujajo še dodatne znanstvene dokaze za »neoporečnost« socialnega starševstva. Vendar pa avtorica v sklepu žal ocenjuje, da bo v Sloveniji kljub pestrosti družinskih konstelacij potrebnega še veliko časa, da se bomo približali pluralnemu konceptu starševstva. (Str. 155.)

Želim si, da bi ta knjiga pomagala k skrajšanju tega časa in da bi naše politike čim prej v celoti podprle prakse, ki jih ljudje živijo.

Metka Kuhar